

УДК 340.396

DOI <https://doi.org/10.32782/npnuola.v31.2022.1>

Н. В. Аніщук

ГЕНДЕРНО-ПРАВОВІ РЕФОРМИ У ФРАНЦІЇ

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми полягає у тому, що сучасна Франція докладає багато зусиль щодо проведення гендерно-правових реформ у різних сферах життєдіяльності французького суспільства. Пов'язане це з тим, що одним з пріоритетів внутрішньої і зовнішньої політики Франції є гендерна рівність. Експерти вважають, що сучасна Франція досягла повної гендерної рівності. Нещодавнє дослідження Світового банку показало, що лише шість країн із 187 досягли повної гендерної рівності. Експерти оцінювали гендерну ситуацію за 35 критеріями у сферах трудового, майнового і сімейного права, враховуючи відповідні зміни у законодавстві та проведені реформи. Лідерами стали Бельгія, Данія, Латвія, Люксембург, Франція та Швеція – саме ця шістка набрала по 100 балів [9].

Сьогодні у Франції жінки посідають високі посади на державному рівні. Наприклад, у 2022 р. вперше за 30 років уряд Франції очолила жінка. Президент Франції Еммануель Макрон призначив прем'єром країни колишню міністерку у справах праці, зайнятості та інтеграції Франції Елізабет Борн. До Борн прем'єром-жінкою у Франції була лише Едіт Крессон [5]. В 2022 р. нижня палата парламенту Франції – Національні збори – обрала спікером Яель Браун-Піве, яка стала першою в історії жінкою на цій посаді [11]. Це вказує на те, що жінки у Франції сьогодні відіграють важливу роль у французькому суспільстві. І цьому процесу сприяють різноманітні гендерно-правові реформи у Франції, спрямовані на забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обрана тема залишається малодослідженою у вітчизняній гендерній юриспруденції. Віддаючи належне сучасним вченим-гендеристам: Г. Жуковська, К. Левченко, Л. Кормич, Н. Оніщенко, О. Остапенко, О. Сулова, слід зазначити, що дана проблема у комплексному вигляді не знайшла повного розкриття у науці гендерного права, що вказує на актуальність обраної теми.

Метою дослідження є комплексний та системний аналіз гендерно-правових реформ у Франції, акцентуючи уваги на проблемі прав жінок. Для розкриття цієї мети поставлено такі завдання:

– здійснити короткий історичний екскурс розвитку прав жінок у Франції, починаючи із часів Великої французької революції і до сьогодення;

- проаналізувати закріплення принципу гендерної рівності на конституційному рівні у Франції;
- дослідити закон про гендерну рівність у Франції;
- здійснити аналіз французького законодавства у сфері захисту жінок від сімейного насильства;
- висвітлити гендерно-правову реформу Франції щодо одностатевих шлюбів;
- проаналізувати розвиток французького законодавства щодо репродуктивних прав жінок у контексті таких питань, як право на екстрогопоральне (штучне) запліднення (ЕКЗ), право на сурогатне материнство, право на аборт;
- надати висновки з порушеної проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ще за часів Великої французької революції були спроби визнання повної соціальної і політичної рівноправності жінок – у 1791 році Національним збором була представлена «Декларація прав жінки і громадянки». Але ідея жіночої рівноправності була відкинута, і тільки в 1882 році в державі з'явилася Французька ліга прав жінок. Але успішна боротьба за права жінок розгорнулася в країні вже у ХХ столітті [14].

Повноправними учасниками виборів французьки стали лише 21 квітня 1944 р. згідно постанови Французького тимчасового уряду. Першими, так би мовити, випробувальними виборами, в яких жінки змогли взяти участь нарівні з чоловіками, стали муніципальні вибори 29 квітня 1945 р. А у парламентських виборах 21 жовтня 1945 р. французьки брали участь уже на повноцінній основі. Корінні мусульманки Французького (на той час) Алжиру отримали право голосу лише за декретом від 3 липня 1958 р. [17].

На конституційному рівні жінки здобули рівноправ'я із чоловіками по завершенні II Світової війни. Так, у Преамбулі Конституції Французької Республіки 1946 року зазначається про те, що закон гарантує жінкам в усіх областях рівні права з чоловіками [8, с. 431].

Незважаючи на те, що ще у 1981 році у Франції було створено Міністерство з прав жінок, лише тільки у 2014-му був остаточно прийнятий закон, спрямований на забезпечення дійсної рівності жінок і чоловіків [14]. Так, у 2014 р. Національні збори (нижня палата парламенту) Франції ухвалили закон про гендерну рівність. За нього віддали свої голоси 359 депутатів нижньої палати французького парламенту, 24 – були «проти» [15]. Законопроект, який представила міністр у справах жінок Наджат Валло-Белкасем, напередодні отримав схвалення Сенату. Даний документ підписав президент Французької Республіки.

У ході парламентських слухань проект закону було суттєво доповнено. Зокрема, у текст внесли положення щодо права жінки на проведення аборту без будь-яких умов (раніше жінка у Франції могла позбавитися плоду лише у скрутному фінансовому становищі). Положення закону також збільшили термін відпустки по догляду за дитиною для батьків (як матері, так і батька) з 6 місяців до одного року. Крім того, закон передбачає жорсткі санкції за ухилення виплати аліментів при розлученні. Згідно зі статистикою, близько 40% аліментів у Франції не виплачуються або виплачуються нерегулярно [15].

Закон також передбачає нові заходи щодо дотримання гендерної рівності у професійній сфері та політиці. Підприємствам та компаніям, які порушуватимуть передбачені новим законом норми рівності між чоловіками та жінками, буде відмовлено у державних замовленнях. Політичним партіям у такому випадку загрожують серйозні штрафи [15].

У ході слухань в парламенті великі суперечки викликало обговорення положення статті закону, згідно з якою при розлученні батьків пріоритет віддається не матері, як раніше, а почерговому проживанню дитини з кожним з батьків, незалежно від віку дитини. Також чинності набудуть такі положення закону, які забороняють проводити на території Франції конкурси краси для неповнолітніх. У разі порушення на зловмисників чекає ув'язнення терміном до 2 років та штраф 1,5 тис. євро. Вікові обмеження учасниць при цьому становитимуть 13 років. Для участі у конкурсі дівчаток від 13 до 16 років організаторам потрібно буде отримати спеціальний дозвіл префектури [15].

Французьке законодавство зазнало значних змін у сфері захисту жінок від сімейного насильства. Законодавчо введені норми як проти фізичного, так і психологічного насильства. Один з головних – це закон від 9 червня 2010 р. «Про насильство над жінками, сімейне насильство і його наслідки для дітей», що значно посилив захист жінок. Коли ми говоримо про сімейне насильство, законодавчо береться до уваги будь яка форма спільного проживання: шлюб, громадянський договір (PACS) і спільне проживання.

Закон 2010 року створив механізм *ordonnance de protection* (заборона наблизитися до жертви насильства). Також законодавчо збільшився захист жінок, жертв домашнього насильства, і в сфері прав іноземців: закони 4 серпня 2014 року і 7 березня 2016 року розширивши перелік насильницьких дій, що дають право жертві на отримання посвідки на проживання [3].

Однією із дискусійних гендерно-правових реформ у Франції є визнання на законодавчому рівні одностатевих шлюбів. Такі шлюби у Франції схвалили в квітні 2013 р. Закон набув чинності 17 травня 2013 р. У французькому парламенті його обговорення супроводжувалося акціями протесту, яке організували консерватори і католики [3].

Франція стала 14-ю країною світу, яка ухвалила законодавство, що дозволяє одностатеві шлюби. Законопроект, який дозволив одностатевим подружжям також усиновлювати дітей, був ухвалений у французькому парламенті 321 голосами «за». Проти голосували 225 парламентарів. Закон ухвалено після гострих громадських дебатів, які спричинили наймасовіші вуличні акції протесту за кілька років. Згідно з опитуваннями громадської думки, невелика більшість французів підтримують право геїв одружуватися, однак ставлення до усиновлення дітей одностатевими парами викликає більше суперечок. Узаконення одностатевих шлюбів було наріжним каменем соціальних реформ президента Франсуа Олланда. Опоненти закону вважають, що це законодавство суперечить французькій конституції. За словами кореспондента ВВС у Парижі Крістіана Фрейзера, дехто вважає цей закон найглибшим реформуванням соціальної сфери Франції від часу скасування смертної кари у 1981 році [16].

Франція сьогодні докладає багато зусиль щодо забезпечення репродуктивних прав жінок, зокрема, права на штучне (екстракорпоральне) запліднення (ЕКЗ). В 2021 р. парламент Франції остаточно прийняв закон «Про біоетику» з його головним положенням про право на екстракорпоральне запліднення (ЕКЗ) для всіх жінок, у тому числі одиноких та перебуваючих у одностатевому шлюбі. На обговорення закону було використано понад 500 годин» [1].

За остаточне прийняття Закону Франції «Про біоетику» проголосували 326 депутатів Національних Зборів Франції. При цьому 115 депутатів проголосували проти прийняття вищезгаданого закону, а 42 парламентарія утрималися. Депутати правлячої більшості аплодували результатам голосування. Керівник президентської партії «Вперед, Республіко!» (LREM) Кристоф Кастанер назвав день голосування історичним днем для суспільного прогресу. Прем'єр-міністр Жан Кастекс привітав «закон свободи, прогреса і рівності» [1].

До цього часу право на екстракорпоральне запліднення мали лише гетеросексуальні пари у випадку медичних проблем, пов'язаних з беспліддією. Згідно новому закону, право на ЕКЗ отримують всі жінки віком до 43 років, в тому числі одинокі або перебуваючі в одностатевій парі. Процедура екстракорпорального запліднення (ЕКЗ) буде оплачуватися системою обов'язкового медичного страхування [7].

Закон про біоетику, що розширив право на ЕКЗ, поступив на розгляд парламенту восени 2019 року. Національним збором довго не вдавалось узгодити компромісний варіант. На обговорення законопроекту знадобилося більше 500 годин, а опозиція вносила тисячі поправок, намагаючись загальмувати процедуру [7]. В 2021 р. в останньому читанні Сенат знову «забракував законопроект», але по закону останнє слово залишилося за Національними зборами Франції.

Слід зазначити, що до цього французький уряд не дозволяв екстракорпоральне запліднення жінкам, які перебувають в одностатевих стосунках. Те ж саме стосувалося і самотніх жінок, які бажають мати дітей. Для здійснення процедури ЕКО з використанням донорської сперми доводилося виїжджати за кордон. Зокрема, прийнятий закон передбачає собою право на безкоштовне лікування. Також законом передбачено скасування анонімності щодо сперми і гамет (статевих клітин). Це означає, що в майбутньому новонароджені діти зможуть отримати інформацію про своїх біологічних батьків. Також французи отримали право усиновити своїх дітей, народжених за кордоном сурогатними матерями [12].

Розширення права на допоміжні репродуктивні технології називають великою реформою Президента Франції Емманюеля Макрона у сфері модернізації суспільних відносин. Право на ЕКЗ для одиноких жінок і лесбійських пар було однією з передвиборчих обіцянок Емманюеля Макрона під час президентської кампанії 2017 року. Згідно останнім опитуванням, більшість французів підтримує розширення цього права. Так, згідно даним інституту IFOP, реформу схвалює 67% громадян [7].

Доступу до екстракорпорального запліднення для всіх жінок багато років вимагали асоціації, що захищали права ЛГБТ. Проти реформи

рішуче виступали консервативні рухи при підтримці ієрархів католицької церкви [7].

Доступ до ЕКЗ для одиноких жінок і лесбійських пар узаконено у багатьох європейських країнах: у Швеції, Фінляндії, Данії, Бельгії, Нідерландах, Люксембурзі, Іспанії, Португалії, а також в Ірландії й Великобританії. Раніше ті французьки, які не мали законного права зробити ЕКЗ на батьківщині, були вимушені вдаватися до допомоги медиків в сусідніх Бельгії або Іспанії [7].

Попри те, що Франція докладає багато зусиль на шляху проведення гендерно-правових реформ у сфері репродуктивних прав людини, є ще питання, які у цій країні не знайшли вирішення. Так, наприклад, сурогатне материнство в цій країні все ще заборонено. Ця заборона у Франції діє з часу прийняття Закону «Про повагу до людського тіла» від 29 липня 1994 року. Також слід звернути увагу на те, що у Франції стаття 17/6 Цивільного кодексу робить недійсною будь-яку угоду з третьою стороною, яка стосується продовження роду або вагітності. У справі Меннессона вищий суд Франції, Касаційний суд, постановив, що виконання іноземних угод про сурогатне материнство суперечить державній політиці. Наразі майбутні батьки готують апеляцію до Європейського суду з прав людини. Крім того, веб-сайт посольства Франції в Києві рішуче застерігає своїх громадян від цієї практики, зазначаючи, що ті, хто не дотримується заборони, можуть зіткнутися з «серйозними судовими та адміністративними проблемами», включаючи можливе кримінальне покарання.

З іншого боку, Conseil d'Etat, вищий адміністративний суд, надав адміністративний засіб визнання іноземних угод про сурогатне материнство, скасувавши рішення французького консульства в Індії про відмову у видачі проїзних документів. Conseil d'Etat не має юрисдикції щодо питань батьківства, але, тим не менш, видав наказ, який фактично зробив законним угоду про сурогатне материнство, укладену за кордоном [4].

Однією із дискусійних гендерно-правових проблем у сучасній Франції є проблема абортів. У 2022 р. група депутатів партії президента Франції Еммануеля Макрона запропонувала схвалити законопроект про включення права на аборт до конституції країни. Право на аборт у Франції вже закріплено в законі 1975 року, що стосується добровільного переривання вагітності. Тим часом конституційний закон закріпить право на аборт для майбутніх поколінь, заявила Марі-П'єр Ріксен, член парламенту та член партії «Відродження». Законопроект включатиме положення, яке унеможливить позбавлення особи права на добровільне переривання вагітності. Цей крок було зроблено після того, як Верховний суд США скасував ухвалу 50-річної давності яка давала жінкам право на аборти. Ороп Берж, лідерка партійної групи Макрона в парламенті, заявила, що рішення Верховного суду США про відміну права на аборт є «катастрофою для жінок у всьому світі». Макрон висловив солідарність із жінками у Сполучених Штатах після рішення Верховного суду США, заявивши, що воно підриває свободи жінок. «Аборт – це основне право всіх жінок. Його треба захищати», – написав президент Франції у Twitter [13].

У сенаті Франції не підтримали законопроект уряду про закріплення в Конституції права на аборт. За законопроект проголосували 139 сенаторів, проти висловилися 172. Голосування супроводжувалося обговореннями, які переростали у протистояння правих і лівих партій. «Сенатська більшість вирішила піти проти волі 81% французьких жінок і чоловіків», – відреагувала авторка законопроекту Мелані Фогель. Два аналогічних законопроекти перебувають на розгляді в Національних зборах за ініціативи лівого альянсу «Франція нескорена» (NUPES) та групи президентської партії «Відродження» [10].

У 2022 р. у Франції Національні збори зробили перший крок до закріплення права на аборт у Конституції. Депутати нижньої палати парламенту проголосували за внесення до Конституції слів «жодна жінка не може бути позбавлена права на переривання вагітності» [2]. Короткий текст був запропонований Ороре Берже, яка є депутаткою від центристського альянсу президента Еммануеля Макрона та членкинею партії «Відродження» [6].

Висновки. Таким чином, гендерно-правові реформи у Франції охопили різні сфери життєдіяльності французького суспільства. Як уявляється, позитивний досвід Франції, яка є одним із лідерів сучасних країн у сфері забезпечення рівноправ'я жінок і чоловіків, може бути корисним для України, яка обрала шлях на побудову паритетної демократії.

Література:

1. Во Франции принят закон о биоэтике, дающий всем женщинам право на ЭКО. URL: <https://www.svoboda.org/a/vo-frantsii-prinyat-zakon-o-bioetike-dayuschiy-vsem-zhenschinam-pravo-na-eko/31332458.html>.
2. Депутати нижньої палати парламенту Франції зробили перший крок до закріплення права на аборт у Конституції. URL: <https://zmina.info/news/deputaty-nyzhnoyi-palaty-parlamentu-francziyi-zrobyly-pershyi-krok-do-zakriplennya-prava-na-abort-u-konstytucziyi>.
3. Захист жінок від домашнього насилля у Франції. URL: <https://paris-ua.com/zahist-zhinok-vid-domashnogo-nasillya-u-frantsiyyi>.
4. Міжнародні закони про сурогатне материнство. URL: https://www.familylaw.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=69&Itemid=98&lang=uk.
5. Новим прем'єр-міністром Франції призначили Елізабет Борн. URL: <https://mind.ua/news/20241474-novim-prem-er-ministrom-franciyi-priznachili-elizabet-born>.
6. Нову спробу закріпити право на аборт у конституції робить Франція. URL: https://ipress.ua/news/novu-sprobu-zakripyty-pravo-na-abort-u-konstytutsii-robyt-frantsiya_335804.html.
7. Парламент Франції прийняв закон о биоэтике и утвердил право на ЭКО для всех женщин. URL: <https://www.rfi.fr/ru/>.
8. Преамбула Конституции Французской Республики 1946 года // Конституции государств Европы: В 3 т. Т. 3 / Под общей ред. Л.А. Окунькова. М. : Изд-во НОРМА, 2001. С. 431–432.
9. Савчук Ірина. Гендерна рівність у світі існує лише в шести країнах. URL: <https://uain.press/news/world/genderna-rivnist-u-sviti-isnuye-lyshe-v-shesty-krayinah-1004017>.
10. Сенат Франції виступив проти закріплення права на аборт у Конституції. URL: <https://zmina.info/news/senat-francziyi-vystupyv-proty-zakriplennya-prava-na-abort-u-konstytucziyi>.
11. Спікером Національної асамблеї Франції вперше стала жінка. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/06/28/7142210>.
12. У Франції прийняли закон про біоетику. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1934634-u-frantsiyyi-priynali-zakon-pro-bioetiku-scho-dozvolyaye-lesbiyskim-param-i-samotnim-zhinkam-shtuchne-zaplidnennya>.
13. У Франції хочуть закріпити право на аборт в конституції. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/06/25/7142021>.
14. Франція та гендерна рівність. URL: <https://ukrainetonato.com.ua/henderna-polityka/frantsiia-ta-henderna-rivnist>.

15. Франція ухвалила закон про рівність між чоловіками і жінками. URL: https://wcu-network.org.ua/possessing-equalrights/news/Francja_uxvalila_zakon_pro_rvnst_mzh_cholovkami_zhnkami.

16. Франція – 14 країна, що визнала одностатеві шлюби. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news/2013/04/130423_france_gay_marriage_it.

17. Цей день в історії. 75 років тому французькі отримали право брати участь у виборах. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/cey-den-v-istoriyi-75-rokiv-tomu-francuzhenki-otrimali-pravo-brati-uchast-u-viborah.html>.

А н о т а ц і я

Аніщук Н. В. Гендерно-правові реформи у Франції. – Стаття.

Статтю присвячено дослідженню гендерно-правових реформ у Франції.

Зазначається, що перші спроби визнання жінок рівноправними із чоловіками було зроблено у Декларації прав жінки і громадянки 1791 року. Проте лише в ХХ столітті у Франції жінки здобули рівноправ'я із чоловіками.

Проаналізовано закріплення принципу гендерної рівності на конституційному рівні у Франції. Проаналізовано преамбулу Конституції Французької Республіки 1946 року, в якій зазначається про те, що закон гарантує жінкам в усіх областях рівні права з чоловіками.

Важливу увагу приділено дослідженню закону про гендерну рівність у Франції, який було прийнято у 2014 р. і поява якого є великим досягненням на шляху забезпечення рівноправ'я жінок і чоловіків.

Проаналізовано французьке законодавство у сфері захисту жінок від сімейного насильства. Зокрема, розкрито роль Закону Франції «Про насильство над жінками, сімейне насильство і його наслідки для дітей» 2010 року.

Висвітлено гендерно-правову реформу Франції щодо одностатевих шлюбів. Такі шлюби у Франції на законодавчому рівні схвалили в 2013 р. У французькому парламенті його обговорення супроводжувалося акціями протесту, яке організували консерватори і католики.

Проаналізовано розвиток французького законодавства щодо репродуктивних прав жінок у контексті таких питань, як право на екстрокорпоральне запліднення, право на сурогатне материнство, право на аборт. При дослідженні проблеми права жінок на екстрокорпоральне запліднення проаналізовано Закон Франції «Про біоетику» 2021 р.

Окрему увагу приділено проблемі абортів у Франції. Зокрема, зазначається що з 2022 р. у парламенті Франції розгорнулася кампанія щодо зміни до Конституції Франції з метою включення окремої статті, яка б надала жінкам право на аборт.

Надано висновки з порушеної проблеми. Зокрема, запропоновано Україні врахувати позитивний досвід Франції при проведенні гендерно-правових реформ.

Ключові слова: Франція, гендерно-правові реформи, права жінок, гендерна рівність, репродуктивні права жінок.

Summary

Anischuk N. V. Gender-Legal Reforms in France. – Article.

The article is devoted to the study of gender-legal reforms in France.

It is noted that the first attempts to recognize women were equal to men in the Declaration of the Rights of the woman and the citizen in 1791. However, only in the twentieth century in France, women gained equality with men.

The consolidation of the principle of gender equality at the constitutional level in France is analyzed. The preamble to the Constitution of the French Republic in 1946, which states that the law guarantees women in all regions equal rights with men.

Important attention is paid to the study of the Law on Gender Equality in France, which was adopted in 2014 and the emergence of which is a great achievement on the way of ensuring the equality of women and men.

French legislation in the field of women's violence is analyzed. In particular, the role of the law of France «On Violence against Women, Domestic Violence and its Consequences for Children» is revealed.

France's gender-legal reform is covered on same-sex marriage. Such marriages in France at the legislative level approved in 2013. In the French Parliament, its discussion was accompanied by protests organized by conservatives and Catholics.

The development of the French legislation on women's reproductive rights in the context of issues such as the right to ecstral fertilization, the right to surrogate motherhood, the right to abortion is analyzed.

In the study of the problem of women's right to ecstrual fertilization, the law of France «On Bioethics» was analyzed in 2021.

Particular attention is paid to the problem of abortion in France. In particular, it is noted that since 2022, a campaign was launched in the Parliament of France to amend the Constitution of France in order to include a separate article that would give women the right to abortion.

Conclusions from the problem raised were provided. In particular, Ukraine is proposed to take into account the positive experience of France in conducting gender-legal reforms.

Key words: France, gender-legal reforms, women's rights, gender equality, women's reproductive rights.